



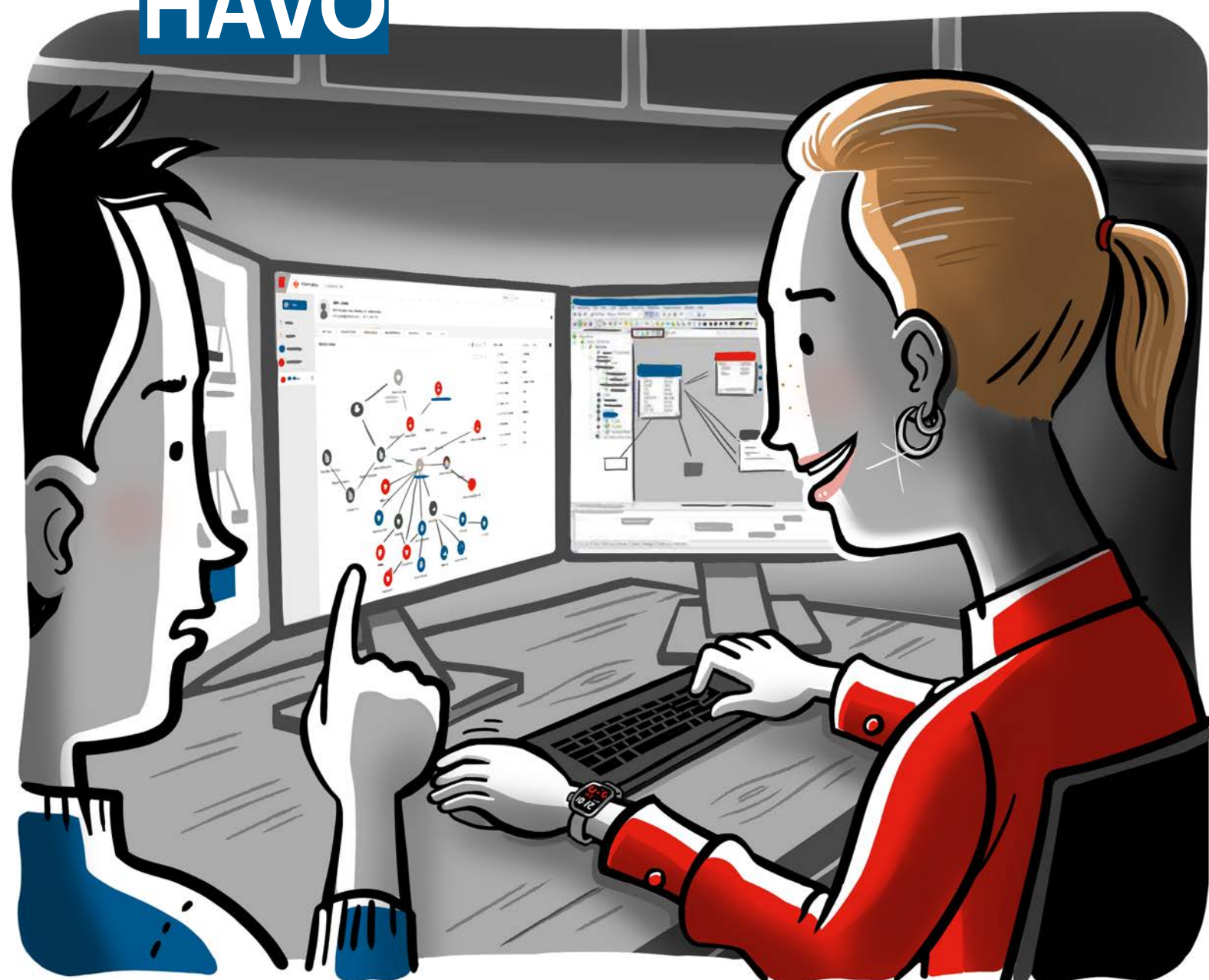
College voor Toetsen en Examen

VAKINFORMATIE  
STAATSEXAMEN 2027

VERSIE: 1 APRIL 2026

# INFORMATICA

## HAVO



# Inhoud

---

<b>1. Inleidende opmerkingen</b>	<b>3</b>
<b>2. Examenprogramma</b>	<b>4</b>
<b>3. College-examen</b>	<b>5</b>
<b>4. Berekening eindcijfer</b>	<b>6</b>

<b>BIJLAGE 1</b>	
<b>BESCHRIJVING EXAMENSTOF</b>	<b>7</b>
<b>BIJLAGE 2</b>	
<b>ASCII-TABEL</b>	<b>14</b>
<b>BIJLAGE 3</b>	
<b>SYNTAX PROGRAMMEREN PYTHON</b>	<b>15</b>
<b>BIJLAGE 4</b>	
<b>OVERZICHT SQL-INSTRUCTIES</b>	<b>17</b>
<b>BIJLAGE 5</b>	
<b>ARTEFACT</b>	<b>19</b>

De vakinformatie is vastgesteld door het College voor Toetsen en Examens (CvTE). Het CvTE is verantwoordelijk voor de afname van de staatsexamens voortgezet onderwijs en draagt zorg voor de kwaliteit en het niveau van de examens.

De Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) is belast met de praktische uitvoering en organisatie van de staatsexamens. Met vragen over deze vakinformatie kun je contact opnemen met de afdeling Examendiensten van DUO: (050) 599 89 33 of [staatsexamens@duo.nl](mailto:staatsexamens@duo.nl).

Je gaat het staatsexamen vo doen. Dit informatieblad is bedoeld om je goed te kunnen voorbereiden op dit examen. Het examen bestaat uit verschillende onderdelen. Bij een aantal vakken moet je van tevoren iets maken en inleveren. Lees deze vakinformatie goed door en zorg dat je alles op tijd hebt geleerd en, zo nodig, gemaakt en ingeleverd.



**Veel succes  
met je  
examen!**

## 1. Inleidende opmerkingen

---

- Het staatsexamen informatica havo heeft alleen een college-examen. Het college-examen bestaat uit een schriftelijk college-examen (paragraaf 3.1) en een mondeling college-examen (paragraaf 3.2).
- Vanaf 2027 is het presenteren van een zelfgemaakt artefact verplicht. Voor het mondeling college-examen moet je thuis een artefact maken en meebrengen naar het examen.
- In het document 'Toegestane hulpmiddelen' (onder [Vakinformatie voor het staatsexamen](#) op de site van DUO) staat vermeld welke hulpmiddelen je zelf voor het examen moet meenemen.
- Je kunt je voorbereiden met behulp van een lesmethode.
- Oefenmateriaal voor college-examens staat op [Oefenen voor het staatsexamen vo](#).

## 2. Examenprogramma

Het examenprogramma is verdeeld in domeinen. De beschrijving van de domeinen staat in [Bijlage 1](#).

In onderstaande tabel geeft een 'ja' aan in welk examen een domein getoetst kan worden.

**Tabel 1 verdeling van de domeinen informatica havo over de verschillende examens**

domein	schriftelijk college-examen	mondeling college-examen
A. vaardigheden	ja	ja
B. grondslagen	ja	ja
C. informatie	ja	ja
D. programmeren	ja	ja
E. architectuur	ja	ja
F. interactie	ja	ja
H. databases	ja	ja*
L. netwerken	nee	ja*
Q. maatschappelijke en individuele invloed van informatica	ja	ja

\*Bij het mondeling college-examen mag je kiezen of je over databases óf netwerken wordt geëxamineerd.



## 3. College-examen

### 3.1 SCHRIFTELIJK COLLEGE-EXAMEN

Het schriftelijk college-examen gaat over de examenstof, zoals vermeld in het [examenprogramma](#) en beschreven in [Bijlage 1](#).

Bij dit examen krijg je een bijlage uitgereikt met een ASCII-tabel ([Bijlage 2](#)), de syntax van het programmeren ([Bijlage 3](#)) en een overzicht van de SQL-instructies ([Bijlage 4](#)).

Voor het schriftelijk college-examen krijg je deeltijfer a, met wegingsfactor 0,5. De duur van dit examen is 120 minuten.

### 3.2 MONDELING COLLEGE-EXAMEN

Het mondeling college-examen gaat over de verplichte examenstof, zoals vermeld in het [examenprogramma](#) plus één of meer van de keuzeonderwerpen ([zie Bijlage 1](#)).

Op de site van DUO staan onder het kopje 'Wat zijn staatsexamens?' [informatiefilmpjes](#) waarin getoond wordt hoe een mondeling college-examen verloopt.

Het mondeling college-examen begint met een casus die je krijgt in het voorbereidingslokaal. Over de casus worden vragen gesteld, waarbij wordt nagegaan of je de informatie hebt begrepen, kunt toepassen en een standpunt kunt innemen of een conclusie kunt trekken. Je mag aantekeningen maken. Deze aantekeningen mag je bij het gesprek als hulpmiddel gebruiken. Voor het oplossen van de vraagstukken krijg je een blad uitgereikt met de syntax van het programmeren ([Bijlage 3](#)) en een overzicht van de SQL-instructies ([Bijlage 4](#)).

Tijdens het tweede deel van het examen presenteer je een zelfgemaakt artefact. Een artefact is iets wat jij zelf gemaakt hebt op het gebied van informatica. In [Bijlage 5](#) staan enkele voorbeelden. Je bent verplicht iets te maken en te presenteren.

Het mondeling college-examen (exclusief de voorbereiding van de casus) duurt in totaal 40 minuten.

**Tabel 2 overzicht onderdelen van het mondeling college-examen**

opdracht	tijdsduur	deeltijfer	wegingsfactor
bestuderen van de casus en beantwoorden van de vragen in het voorbereidingslokaal	20 minuten		
beantwoorden van vragen naar aanleiding van de casus en de hierbij relevante examenstof	10 minuten	b	weging: 0,1
presenteren van het gemaakte artefact (5 minuten) en beantwoorden van vragen over het productieproces en de werking van het gemaakte artefact (5 minuten)	10 minuten	c	weging: 0,1
beantwoorden van vragen en oplossen van vraagstukken over de examenstof	20 minuten	d	weging: 0,3

## 4. Berekening eindcijfer

Het eindcijfer is gelijk aan het cijfer voor het college-examen.

Het cijfer voor het college-examen wordt berekend door elk van de deelcijfers te vermenigvuldigen met de bijbehorende wegingsfactor, de resultaten bij elkaar op te tellen en de uitkomst vervolgens af te ronden op een heel getal.

**Tabel 3** weging van de deelcijfers

onderdeel	wegingsfactor
Schriftelijk college-examen (deelcijfer a)	0,5
Beantwoorden van vragen naar aanleiding van de casus en de hierbij relevante examenstof (deelcijfer b)	0,1
Presenteren en toelichten van een zelfgemaakt artefact, beantwoorden van vragen over het artefact (deelcijfer c)	0,1
Beantwoorden van vragen en oplossen van vraagstukken over de examenstof (deelcijfer d)	0,3

Cijfer college-examen:  $(0,5a + 0,1b + 0,1c + 0,3d)$ , afgerond op een heel getal.



# BIJLAGE 1

## BESCHRIJVING EXAMENSTOF

Informatica is bij uitstek een vak dat aan snelle veranderingen onderhevig is. Het kan zijn dat nieuwe ontwikkelingen en producten nog niet opgenomen zijn in onderstaande beschrijving van de examenstof. Er kunnen dan toch vragen gesteld worden over deze nieuwe ontwikkelingen of producten. De examinerator gaat ervan uit dat een kandidaat voor het vak Informatica zich van de nieuwste trends op de hoogte heeft gesteld.

### Domein A: Vaardigheden

---

#### Algemene vaardigheden

##### *Informatievaardigheden gebruiken*

- Je kunt doelgericht informatie zoeken, beoordelen, selecteren en verwerken.
- Je kunt:
  - een gegeven informatievraag interpreteren en uit vastgelegde gegevensbronnen, zoals bijvoorbeeld Wikipedia, relevante informatie verwerven en deze presenteren;
  - informatie zoeken op het Internet gebruikmakend van slimme zoekopdrachten;
  - verschillende gegevensverwerkende systemen zoals relationele databases beschrijven;
  - met gebruikmaking van het overzicht SQL-instructies ([Bijlage 4](#)) een informatiebehoefte in een vraagtaal voor een relationele database formuleren, bijvoorbeeld een SQL-query, om een selectie van gegevens (geordend) te tonen, te wijzigen, toe te voegen of te verwijderen uit een of meerdere tabellen;
  - de kenmerken en aspecten van databasemanagementsystemen beschrijven en voor specifieke systemen benoemen en gebruiken betreffende: creatie, beveiliging (gebruikerstoegang en transacties), rapportage, toekennen van rechten, datavalidatie, dataminig.

##### *Communiceren*

- Je kunt adequaat schriftelijk, mondeling en digitaal in het publieke domein communiceren over informatica gerelateerde onderwerpen.
- Je kunt:
  - gebruikmaken van fora;
  - een presentatie houden over een informatica gerelateerd onderwerp met behulp van een presentatieprogramma zoals bijv. PowerPoint;
  - presentatietechnieken toepassen met een presentatieprogramma.

##### *Reflecteren op leren*

- Je kunt bij het verwerven van vakkennis en vakvaardigheden reflecteren op eigen belangstelling, motivatie en leerproces.

#### Wetenschappelijke vaardigheden

##### *Onderzoeken*

- Je kunt:
  - in contexten instructies voor onderzoek op basis van vraagstellingen uitvoeren en conclusies trekken uit de onderzoeksresultaten. Je maakt daarbij gebruik van consistente redeneringen.
- Je kunt:
  - voor informatica relevante gereedschappen, zoals Google Forms hanteren met aandacht voor risico's en veiligheid;
  - de hiervoor noodzakelijke (computer)apparatuur, besturingssystemen, applicaties, vaktaal, vakconventies en formalismen gebruiken.

##### *Modelleren*

- Je kunt in contexten een relevant probleem analyseren, inperken tot een hanteerbaar probleem, vertalen naar een model, modeluitkomsten genereren en interpreteren, en het model toetsen en beoordelen. Je maakt daarbij gebruik van consistente redeneringen.
- Je kunt:
  - gebruik maken van modelleringssoftware zoals bij voorbeeld NetLogo;
  - voor een algoritme een flowchart maken;
  - een gestructureerd overzicht maken voor het ontwerpen van een database zoals een entiteiten- en een strokendiagram, hierbij aangevend wat passende datatypen, relaties en sleutels zijn;
  - uit een gegeven informatiebeschrijving zoals een entiteiten- of strokendiagram de informatieobjecten en de structuur van een informatiemodel met beperkingsregels zoals uniciteits- en

- totaliteitsbeperkingen lezen, interpreteren en toelichten;
- de sleutelvelden en eventuele relaties uit een bestaand informatiemodel afleiden en/of aanpassen en bepalen of en hoe, binnen een bestaand informatiesysteem, aan een gewijzigde informatiebehoefte kan worden voldaan door bijvoorbeeld een entiteiten- of strokendiagram aan te passen.

#### Waarderen en oordelen

- Je kunt in contexten een beargumenteerd oordeel geven over een situatie in de praktijk of een technische toepassing, en daarin onderscheid maken tussen wetenschappelijke argumenten, normatieve maatschappelijke overwegingen en persoonlijke opvattingen.
- Je kunt:
  - met argumenten onderbouwd aangeven welke (software)oplossing(en) in een bepaalde situatie bruikbaar zijn;
  - (geautomatiseerde) systemen in de eigen omgeving herkennen en een aantal concepten en kenmerken van systemen, zoals bijvoorbeeld een leerlingvolgsysteem, beschrijven;
  - aan de hand van een beschrijving van een systeem de volgende kenmerken van een systeem herkennen: hiërarchisch, open of gesloten, niet-deterministisch of deterministisch, niet-bestuurd of bestuurd;
  - systemen benoemen en classificeren als: real-time systeem, kennissysteem, simulatiesysteem, modelleringsysteem, embedded systeem;
  - kenmerken benoemen van processors, besturingssystemen, randapparatuur, programmatuur en systeemontwikkeling die bepalend zijn voor het functioneren van systemen in de praktijk;
  - beargumenteren hoe de keuze van volgende zaken door een gegeven situatie worden bepaald:
    - processors: snelheid, geheugencapaciteit, instructieset, paralleliteit
    - randapparatuur: mens-machine communicatie, besturing
    - programmatuur: programmeertalen, datamodel, procesmodel
    - systeemontwikkeling: tijd, kosten, aantal betrokken personen, testen.

#### Informatica-specifieke vaardigheden

##### Ontwerpen en ontwikkelen

- Je kunt in een context mogelijkheden zien voor het inzetten van digitale artefacten, deze mogelijkheden vertalen tot een doelstelling voor ontwerp en ontwikkeling, daarbij technische factoren, omgevingsfactoren en menselijke factoren betrekken, wensen en eisen specificeren en deze op haalbaarheid toetsen, een digitaal artefact ontwerpen, bij het ontwerp van een digitaal artefact keuzes afwegen via onderzoeken en experimenteren, een digitaal artefact implementeren, en de kwaliteit van digitale artefacten evalueren, en deze vaardigheden in samenhang inzetten voor het ontwikkelen van digitale artefacten.

- Je kunt:
  - de fasering en activiteiten en objecten van een systeemontwikkeltraject beschrijven en de te verrichten activiteiten aangeven, zoals:
    - definitiefase, initiatiefase, ontwerpfase
    - software requirements document
    - domeindeskundige
    - gegevensbankontwerp
    - schermen
    - dialogen
    - testen van het informatiesysteem
    - gebruikerstraining
  - de projectmatige aspecten van systeemontwikkeling beschrijven en in voorbeelden aangeven, zoals:
    - tijd: wat te doen wanneer
    - planning en bijstelling
    - organisatie: wie doet wat in welke rol
    - kwaliteitsbeheer
    - versiebeheer

##### Informatica hanteren als perspectief

- Je kunt in contexten verschijnselen duiden, uitleggen en verklaren in termen van informatica, informatica-concepten herkennen en met elkaar in verband brengen, en mogelijkheden en beperkingen van digitale artefacten inschatten en beredeneren in vaktermen.
- Je kunt:
  - de huidige toepassingen van informatica en de perspectieven van de jongste ontwikkelingen beschrijven
  - aan de hand van voorbeelden de volgende kenmerken van informatica herkennen en toelichten:
    - informatica bestrijkt de basisprincipes en de (systematische) toepassing van methoden;
    - informatica kent technieken en technologische hulpmiddelen inzake gegevensverwerking en communicatie;
    - informatica integreert en is geïntegreerd in aspecten uit alfa-, bèta- en gammawetenschappen;
    - informatica heeft een grote wisselwerking met andere wetenschapsgebieden en technologieën;
    - informatica kent een dynamische ontwikkeling
  - aan de hand van voorbeelden in de huidige informatiemaatschappij de volgende kenmerken van de toenemende invloed en gebruik van informatica/ ICT herkennen en toelichten:
    - informatisering is in vrijwel alle geledingen van de maatschappij doorgedrongen;
    - informatica integreert en is geïntegreerd in aspecten uit alfa-, bèta- en gammawetenschappen;
    - informatica kent een dynamische ontwikkeling;
    - de exponentiële groei van informatie in een katalysator in de ontwikkeling van nieuwe systemen en diensten voor gegevensverwerking en communicatie;
    - informatica heeft een grote wisselwerking met andere wetenschapsgebieden en technologieën;
    - een informatiemaatschappij is een maatschappij waarin de belangrijkste sociale, economische en productieactiviteiten liggen op het gebied van gegevensverwerking en communicatie;

- aan de hand van voorbeelden in andere vakgebieden aangeven dat informatica/ICT de maatschappij in tal van economische, politieke, sociale, juridische en culturele aspecten ingrijpend verandert:
  - aan de hand van voorbeelden aangeven welke ingrijpende veranderingen informatica/ICT veroorzaakt in bedrijfsprocessen werkprocessen, beroepen en werkgelegenheid;
  - uitleggen waarom er in een organisatie behoefte bestaat aan een positieve houding ten opzichte van informatica/ICT en dat voor het ontwikkelen van systemen vakkennis nodig is;
  - aangeven dat informatica/ICT geen wondermiddel is voor elk probleem, dat de resultaten wel eens tegenvallen en dat soms de ontwerper teveel belooft of de gebruiker teveel verwacht;
  - aangeven welke effecten automatisering heeft op het beroepenscala, welke verschuivingen er optreden en welke beslissingen er van belang zijn voor de omvang van de werkgelegenheid zoals minder routinematig werk, meer innovatief werk, waardoor meer ruimte over blijft voor creativiteit en zelfontplooiing;
  - aangeven dat voortdurende informatica- en ICT-scholing op gebruikersniveau noodzakelijk is.

#### *Samenwerken en interdisciplinariteit*

- Je kunt bij het ontwerpen en ontwikkelen van digitale artefacten op een gestructureerde wijze samenwerken in een team, en samenwerken met mensen afkomstig uit een toepassingsgebied.
- Je kunt:
  - een taakverdeling maken
  - een plan van aanpak maken
  - een logboek maken
  - samenwerking coördineren
  - projectbewaking doen
  - financiën bijhouden
  - kwaliteitscontrole doen

#### *Ethisch handelen*

- Je kunt beschrijven welke ethische normen en waarden een rol spelen bij het gebruik en de ontwikkeling van digitale artefacten, het eigen handelen expliciet vergelijken met ethische richtlijnen, en het eigen handelen kritisch analyseren en relateren aan ethische dilemma's.
- Je kunt:
  - beschrijven hoe normen en waarden van belang zijn bij het gebruik van digitale artefacten;
  - aangeven welke negatieve gevolgen het afwijken van algemeen geaccepteerde waarden en normen bij het gebruik van digitale artefacten kunnen hebben;
  - met argumenten onderbouwd zijn/haar eigen handelen in deze toelichten;
  - relevante termen zoals bij voorbeeld phishing, skimmen, DDoS aanval, carding, uitleggen.

#### *Informatica-instrumentarium hanteren*

- Je kunt voor de informatica relevante gereedschappen hanteren, waar nodig met aandacht voor risico's en veiligheid. Daarbij gaat het om (computer)apparatuur, besturingssystemen, applicaties, vaktaal, vakconventies en formalismen.
- Je kunt:
  - de basisfuncties van een besturingssysteem benoemen en uitleggen
  - relevante termen uitleggen. Deze kunnen betrekking hebben op:
    - opslagmedia
    - randapparatuur
    - directories en bestandsbeheer
    - authenticatie en autorisatie
    - toepassingsprogrammatuur installeren en beheren
    - begrippen met betrekking tot besturingssystemen, zoals pad, GUI, geheugenbeheer, drivers, -prints pooling, buffering, register, time-slicing, single-/multitasking, single/multi-user
  - de kenmerken van de verschillende besturingssystemen zoals bij voorbeeld Windows, iOS en Linux in een praktijkvoorbeeld benoemen en beoordelen welk systeem in een bepaalde situatie het meest geschikt is.

#### *Werken in contexten*

- Je kunt voor Artificiële Intelligentie relevante namen en begrippen benoemen en uitleggen, zoals onder andere OpenAI, ChatGPT, DALL-E, Gemini, Large Language Model, Big Data, dataset, Machine Learning (ML), neuraal netwerk.
- Je kunt de genoemde vaardigheden en de in de overige domeinen genoemde concepten gebruiken in beroepscontexten en in maatschappelijke contexten.

## Domein B: Grondslagen

---

### Algoritmen

- Je kunt een oplossingsrichting voor een probleem uitwerken tot een algoritme, daarbij standaardalgoritmen herkennen en gebruiken, en de correctheid en efficiëntie van digitale artefacten onderzoeken via de achterliggende algoritmen.
- Je kunt:
  - een probleem splitsen in deelproblemen en de oplossing van een probleem beschrijven via een flowchart (PSD) met behulp van de basisprincipes herhaling, voorwaardelijke keuze en volgorde van uitvoering;
  - de beginselen van een structureringstechniek gebruiken en het verband aangeven tussen de structuur en het bijbehorende programma.

### Datastructuren

- Je kunt verschillende abstracte datastructuren met elkaar vergelijken op elegantie en efficiëntie.
- Je kunt:
  - relevante termen verklaren, zoals: datatypen, karakters, woorden, reële getallen, gehele getallen, samengestelde datatypen, string, boolean, integer, float, double, text, numeriek, tupels, records, rijen, lijsten en bomen;
  - het gebruik van datatypen in programma's toelichten;
  - aangeven hoe gegevens worden geconverteerd van het ene naar het andere datatype;
  - aangeven hoe enkelvoudige parameteroverdracht tussen procedures plaatsvindt.

### Automaten

- Je kunt eindige automaten gebruiken voor de karakterisering van bepaalde algoritmen.
- Je kunt:
  - de termen deterministisch, toestand en overgang uitleggen en gebruiken;
  - bij een gegeven deterministische eindige automaat een algoritme construeren, bij voorbeeld de werking van een pinautomaat beschrijven.

### Grammatica's

- Je kunt grammatica's hanteren als hulpmiddel bij de beschrijving van talen.
- Je kunt:
  - relevante begrippen zoals syntaxis, semantiek, herhalingslus, keuzeconstructie, klasse, object-georiënteerd, inheritance, constructor, methode, event, event-handling, declareren van variabelen, lokale variabelen, globale variabelen, parameter, iteratie, recursie, nesten, functie, casten toelichten en met behulp van de [bijlage syntax programmeren](#) in (pseudo)code toepassen;
  - programmeertalen zoals Visual Basic, Logo, Delphi, C, C++, Python, Java, C#, Javascript en hun toepassing beschrijven.

## Domein C: Informatie

---

### Doelstellingen

- Je kunt doelstellingen voor informatie- en gegevensverwerking onderscheiden, waaronder zoeken en bewerken.
- Je kunt:
  - beschrijven welke doelen verschillende informatiesystemen, zoals een leerlingvolgsysteem of database van een webshop hebben;
  - verschillende toepassingsmogelijkheden van software onderscheiden en aangeven welke programmatuur toe te passen is in een bepaalde situatie, zoals het bewerken en beheer van documenten, desktop publishing, beheer van gegevensbanken, manipuleren van beeld en geluid, maken van berekeningen, tekenen, grafische vormgeving en technisch tekenen, maken van organisatieschema's en planning, ontwerp en ontwikkelen van interactieve cursussen en lessen, maken van simulaties, maken van macro's, ondersteunen van ontwerpprocessen, beveiliging.

### Identificeren

- Je kunt informatie en gegevens identificeren in contexten, daarbij rekening houdend met de doelstelling.

### Representeren

- Je kunt gegevens representeren in een geschikte datastructuur, daarbij rekening houdend met de doelstelling, en daarbij verschillende representaties met elkaar vergelijken op elegantie, efficiëntie en implementeerbaarheid.
- Je kunt:
  - gangbare digitale coderingen van gegevens benoemen en in toepassingen gebruiken en bijbehorende termen verklaren, zoals: bit, byte, 3D, machinecode/taal, binair, octaal, decimaal, hexadecimaal, analoog, digitaal, sampling, discreet, continu, (open) bestandsextensies, EBCDIC, (extended) ASCII, unicode, dpi, bitmap, pixel, vector, veel gebruikte coderingen voor multimediale bestanden zoals avi, wmv, jpg, png, flac, bmp, png, gif, mpeg, divx, xvid, datacompressie, zip, rar, tar, PHP/ASP, HTML, XML;
  - het verschil tussen SI en de vanaf 1998 door IEC (International Electrotechnical Commission) gestandaardiseerde binaire voorvoegsels, bijvoorbeeld: kB ( $10^3 = 1000$  bytes = 1 kilobyte) en KiB ( $2^{10} = 1024$  bytes = 1 kibibyte) uitleggen.

### Standaardrepresentaties

- Je kunt standaardrepresentaties van numerieke gegevens en media gebruiken en aan elkaar relateren.

### Gestructureerde data

- Je kunt een informatiebehoefte vertalen in een zoekopdracht op een verzameling gestructureerde data.
- Je kunt:
  - met gebruikmaking van het overzicht SQL-instructies ([Bijlage 4](#)) een informatiebehoefte in een vraagtaal voor een relationele database formuleren, bijvoorbeeld een SQL-query om een selectie van gegevens (geordend) te tonen

## Domein D: Programmeren

---

### Ontwikkelen

- Je kunt, voor een gegeven doelstelling, programmacomponenten ontwikkelen in een imperatieve programmeertaal, daarbij programmeertaalconstructies gebruiken die abstractie ondersteunen, en programmacomponenten zodanig structureren dat ze door anderen gemakkelijk te begrijpen en te evalueren zijn.
- Je kunt:
  - met gebruikmaking van Syntax programmeren (Bijlage 3) elementen van een programma in de gegeven (pseudo)code schrijven;
  - relevante begrippen toelichten, zoals syntax en semantiek, foutafhandeling.

### Inspecteren en aanpassen

- Je kunt structuur en werking van gegeven programmacomponenten uitleggen en zulke programmacomponenten aanpassen op basis van evaluatie of veranderde eisen.
- Je kunt:
  - met gebruikmaking van Syntax programmeren (Bijlage 3) elementen van een programma in de gegeven (pseudo)code toelichten en waar nodig aanpassen;
  - eenvoudige computerprogramma's lezen;
  - computerprogramma's uitvoeren;
  - zelf eenvoudige computerprogramma's schrijven;
  - commentaar opnemen in een computerprogramma;
  - de betekenis van de volgende kernbegrippen geven: variabele, type, argument, parameter, herhaling, keuze, functie;
  - de scope van een variabele bepalen;
  - functies in een computerprogramma definiëren en aanroepen;
  - Je kent o.a. de volgende begrippen: variabelen, datatypes, casting, operatoren, list, tuple, if..else-constructie, while-loop, for-loop, functie, round, object, overerving.

## Domein E: Architectuur

---

### Decompositie

- Je kunt de structuur en werking van digitale artefacten uitleggen aan de hand van architectuurelementen, dat wil zeggen: in termen van de niveaulagen fysiek, logisch en toepassingen, en in termen van de componenten in deze lagen en hun onderlinge interactie.
- Je kunt:
  - de topologische structuur en elementen van een netwerk benoemen, zoals: ster, hiërarchisch, peer-to-peer, protocol, LAN, MAN, WAN;
  - voor deze communicatie benodigde hardware en haar werking beschrijven;
  - aan de hand van voorbeelden de betekenis aangeven van de afstemming tussen zender, ontvanger en boodschap en de functie van een eenvoudig communicatieprotocol beschrijven en de elementen ervan onderscheiden;

- een werkstation in een netwerk gebruiken voor (inter)nationale telecommunicatie en het verwerven van informatie;
- relevante begrippen toelichten zoals: simplex, half-duplex, full-duplex verbindingen
- communicatieprotocollen toelichten zoals: FTP, HTTP(s), SMTP, POP, IMAP, TCP/IP.
- de essentiële functies binnen een computer benoemen;
- de wisselwerking tussen de verschillende functies beschrijven alsmede de hiervoor benodigde hardware herkennen en de werking ervan beschrijven;
- parallelle en seriële verwerking beschrijven;
- van een computer de opstartprocedure beschrijven;
- de in- en uitvoerapparatuur en de opslagmedia toelichten en aangeven wanneer deze apparaten ingezet worden;
- enkele van deze apparaten gebruiken;
- relevante termen toelichten, zoals POST, BIOS, UEFI, processor, klok, bus, en/of/xof-poorten, intern, extern en cachegeheugen, register, ROM, RAM, virtueel geheugen, instructiecyclus, control unit, kloksnelheid, in- en uitvoer, adresbus, databus, besturingsbus, HD, magnetisch, optisch, defragmenteren, geheugenbeheer, partitioneren, formatteren, NTFS, FAT, toegangs- en latentietijd, netwerkkaart, moederbord + onderdelen, multi-user, multitasking, multi-threading, parallel, serieel, USB, HUB, Modem, router, repeater, switch, koper, Wi-Fi, coax, glasvezel, UTP, RJ45, HDMI, VGA, DVI, PS2;
- verklaren waarom het opdelen van taken over verschillende processors snelheidswinst oplevert, maar veel communicatie vereist tussen apparatuur en programmatuur, met name in geheugen, en in- en uitvoer;
- de voor-en nadelen van parallelle en seriële verwerking van informatie beschrijven relevante termen toelichten, zoals multikernprocessor, parallelle printerpoort, seriële bus werken met en de functie beschrijven van in- en uitvoerapparaten zoals: - toetsenbord, muis, beeldscherm en printer, digitalisator, digitale camera, microfoon, touchscreen, joystick, scanner, leespen, tablet, sensoren en actuatoren;
- kenmerken van opslagmedia benoemen zoals: diskette, harde schijf, optische schijven, SSD, flashdisk, CD-ROM, DVD, BLU-ray, the cloud, dropbox.

### Security

- Je kunt enkele security-bedreigingen en veelgebruikte technische maatregelen tegen deze bedreigingen benoemen en relateren aan architectuurelementen.
- Je kunt relevante termen toelichten, zoals beveiliging, phishing, skimmen, DDoS aanval, carding, nieuwe vormen van cybercriminaliteit, virusscanner, firewall, keylogger, spearfishing, spoofing.

## Domein F: Interactie

---

### Usability

- Je kunt gebruikersinterfaces van digitale artefacten evalueren aan de hand van heuristieken, en vuistregels van goed ontwerp met betrekking tot interfaces toepassen bij ontwerp en ontwikkeling van digitale artefacten.
- Je kunt:
  - aan de hand van een voorbeeld beschrijven of en waarom een interface goed en efficiënt is. Dit bijvoorbeeld aan de hand van de 10 regels van Nielsen;
  - mens-machine interactie in voorbeelden van systemen herkennen en de kenmerken ervan benoemen zoals bij een geldautomaat;
  - keuzecriteria in het ontwerp, vanuit het perspectief als ontwikkelaar en gebruiker, van mens-machine interactie benoemen en in eenvoudige voorbeelden zoals menufuncties, schermindelingen en schermafhandeling hanteren;
  - beargumenteren waarom in een bepaalde situatie een gekozen schermindeling en menufuncties worden gebruikt.

### Maatschappelijke aspecten

- Je kunt de invloed van digitale artefacten op sociale interactie en persoonlijke levenssfeer herkennen en in historisch perspectief plaatsen.
- Je kunt aan de hand van voorbeelden in de huidige informatiemaatschappij de volgende kenmerken van de toenemende invloed en gebruik van informatica/ICT herkennen en toelichten:
  - informatisering is in vrijwel alle geledingen van de maatschappij doorgedrongen;
  - informatica kent een dynamische ontwikkeling;
  - de exponentiële groei van informatie is een katalysator in de ontwikkeling van nieuwe systemen en diensten voor gegevensverwerking en communicatie;
  - de groeiende invloed van Artificiële Intelligentie en Large Language Models met betrekking tot bias en ethiek.

### Privacy

- Je kunt redeneren over de gevolgen van de veranderende mogelijkheden van digitale artefacten op de persoonlijke vrijheid.
- Je kunt relevante ontwikkelingen toelichten, zoals wetgeving op het gebied van privacy, instellen van browsers, VPN, cookies, keuze van provider.

### Security

- Je kunt enkele security-bedreigingen en veelgebruikte socio-technische maatregelen benoemen en deze relateren aan sociale en menselijke factoren, zoals: social engineering, smishing, doxing, grooming en identiteitsfraude.

## Domein H: Databases

---

*Verplicht onderdeel van het schriftelijk college-examen. Bij het mondeling college-examen, kan dit domein als keuzethema worden gekozen.*

### Informatiemodellering

- Je kunt een informatiemodel opstellen voor een eenvoudige praktische situatie en aan de hand hiervan een database definiëren.
- Je kunt:
  - relevante termen toelichten en gebruiken, zoals: entiteiten structuurdiagram, strokendiagram, normaliseren, sleutels, relaties, totaliteitsbeperking, uniciteitsbeperking, autonummering, datavalidatie, datatypen, tabellen, velden, record, redundantie;
  - op basis van een gegeven casus een passende relationele database met meerdere tabellen, velden, relaties en de juiste datatypen ontwerpen;
  - de elementen van een relationeel schema benoemen en de betekenis van de elementen beschrijven, waaronder tabellen, kolommen, velden, sleutels, relaties, uniciteit al dan niet over meerdere kolommen, totaliteit, koppeltabel, datatypen en datavalidatie.

### Database paradigma's

- Je kunt naast het relationele paradigma tenminste één ander database-paradigma beschrijven en kan voor een concrete toepassing de geschiktheid van de betreffende paradigma's afwegen.
- Je kunt de werking en het gebruik van niet-relationele databases toelichten, zoals een werkblad in Excel, XML.

### Linked data

- Je kunt in een toepassing data uit verschillende databases (databronnen) met elkaar in verband brengen.
- Je kunt:
  - koppelingen van databases toelichten, zoals supermarkt klantenkaart database met airmiles database of de database van het bureau kredietregistratie met de databases van banken;
  - koppelingen van verschillende databronnen toelichten, zoals mailmerge.

### Structured Query Language

- Je kunt:
  - in een query gegevens uit meerdere tabellen combineren met behulp van een WHERE-constructie of een JOIN-constructie;
  - de instructies zoals vermeld in [Bijlage 4](#) in query's toepassen.

## Domein L: Netwerken

---

Bij het mondeling college-examen kan dit domein als keuzethema worden gekozen.

### Netwerkcommunicatie

- Je kunt de manier waarop netwerkcomponenten met elkaar communiceren beschrijven en analyseren, en kunt schalingseffecten bij communicatie herkennen, er voorbeelden van geven en de gevolgen ervan uitleggen.
- Je kunt:
  - netwerkcomponenten, zoals router, switch, modem, access point, gateway, server, client, firewall, en de werking daarvan uitleggen en benoemen;
  - het doel en de werking van netwerkprotocollen en – technologieën zoals TCP/IP, UDP, DNS, SSL/TLS, DHCP, HTTP/HTTPS, FTP(S), VoIP, VPN uitleggen;
  - termen zoals schaling en belastingverdeling in de vorm van load-balancing, scalability, redundancy en failover uitleggen;
  - architecturen zoals LAN, MAN en WAN, en typologieën zoals ster-, mesh-, bus- en ringtopologie benoemen en uitleggen.

### Internet

- Je kunt de basisprincipes van het internet als netwerk uitleggen en aangeven welke gevolgen dit heeft voor toepassingen en voor gebruikers.  
Daartoe heb je begrip van:
  - netwerkconfiguraties, subnetten, TIER netwerken, ethernet, WiFi, Bluetooth, IR, NFC;
  - IP-adres, URL, ISP, diverse browsers;
  - basisprincipes van de werking van het internet zoals routing, packets, protocolstack;
  - cloudcomputing;
  - snelheid en bandbreedte, latency, streaming, fintech;
  - e-commerce;
  - social media en de invloed daarvan op het netwerk en haar gebruikers;en kun je de werking van deze begrippen uitleggen.

### Distributie

- Je kunt vormen van samenwerking en verdeling van functies en gegevens in netwerken beschrijven.  
Daartoe kun je de volgende termen en begrippen omschrijven en hun werking uitleggen:
  - client-server model;
  - peer-to-peer netwerk;
  - distributed networking;
  - data replicatie, data partitioning, data syncing;
  - IoT.

### Netwerksecurity

- Je kunt gevaren van inbreuk op gedistribueerde functies en gegevens analyseren, en maatregelen adviseren die deze inbreuk tegengaan.  
Daartoe kun je de volgende termen en begrippen omschrijven en hun werking uitleggen, zoals:
  - diverse vormen van malware zoals Trojan, virus, ransomware;

- diverse vormen van aanvalstechnieken zoals, phishing, DDoS, social engineering, virtual machine, man-in-the-middle, zeroday, SQL-injection, kwaadaardige code;
- netwerkbeveiligingstechnieken zoals o.a. access control, encryptie, authenticatie, autorisatie, firewall, Intrusion Detection System (IDS) en Intrusion Prevention System (IPS), Multi-factor Authenticatie (MFA), Regelmatige software-updates en patching, netwerksegmentatie;
- security audits en penetratietesten;
- beveiligingsbewustzijn en training.

## Domein Q: Maatschappelijke en individuele invloed van informatica

---

### Maatschappelijke invloed

Je kunt positieve en negatieve effecten van informatica en de genetwerkte samenleving op individueel en sociaal leven verklaren en voorspellen.

### Juridische aspecten

- Je kunt juridische aspecten van de toepassing van informatica in de samenleving analyseren.
- Je kunt relevante termen toelichten, zoals: AVG, datalek, WikiLeaks, verantwoordelijkheid voor de inhoud van sociale media en webshops zoals Marktplaats.

### Privacy

- Je kunt effecten van technische, juridische en sociale maatregelen voor privacy gerelateerde kwesties onderzoeken.

### Cultuur

- Je kunt redeneren over de invloed van informatica op culturele uitingen.

Een uitgebreide beschrijving van de examenstof staat in de handreiking van [SLO](#).

## BIJLAGE 2 ASCII-TABEL

DEC	CHAR	DEC	CHAR	DEC	CHAR	DEC	CHAR
0	NUL	32	[spatie]	64	@	96	`
1	SOH	33	!	65	A	97	a
2	STX	34	“	66	B	98	b
3	ETX	35	#	67	C	99	c
4	EOT	36	\$	68	D	100	d
5	ENQ	37	%	69	E	101	e
6	ACK	38	&	70	F	102	f
7	BEL	39	‘	71	G	103	g
8	BS	40	(	72	H	104	h
9	HT	41	)	73	I	105	i
10	LF	42	*	74	J	106	j
11	VT	43	+	75	K	107	k
12	FF	44	.	76	L	108	l
13	CR	45	-	77	M	109	m
14	SO	46	.	78	N	110	n
15	SI	47	/	79	O	111	o
16	DLE	48	0	80	P	112	p
17	DC1	49	1	81	Q	113	q
18	DC2	50	2	82	R	114	r
19	DC3	51	3	83	S	115	s
20	DC4	52	4	84	T	116	t
21	NAK	53	5	85	U	117	u
22	SYN	54	6	86	V	118	v
23	ETB	55	7	87	W	119	w
24	CAN	56	8	88	X	120	x
25	EM	57	9	89	Y	121	y
26	SUB	58	:	90	Z	122	z
27	ESC	59	;	91	[	123	{
28	FS	60	<	92	\	124	
29	GS	61	=	93	]	125	}
30	RS	62	>	94	^	126	~
31	US	63	?	95	_	127	[del]

## BIJLAGE 3

# SYNTAX PROGRAMMEREN PYTHON

### String in variabele

```
my_str = 'Hallo Wereld'
print (my_str)
Resultaat: Hallo Wereld
```

### Ingebouwde functies

print()	toont gewenste informatie op het scherm
int()	verandert getal naar geheel getal
float()	verandert getal naar decimaal getal
str()	een reeks met getal, letters of symbolen erin
len()	geeft de lengte van een string, lijst, bibliotheek.
sys.exit()	beëindigt de uitvoering van het programma.

```
str1 = "Welkom bij deze Python-uitleg"
print ("De lengte van deze zin is: ", len (str1), "tekens.")
```

Resultaat: De lengte van deze zin is: 29 tekens.

filter() is te gebruiken bij het uitsluiten van items in veranderbare objecten zoals lijsten, bibliotheken, enz.

```
leeftijd =[5, 12, 17, 13, 24, 39, 47, 65, 18 ]
def myFunc(x):
    if x <= 18:
        return False
    else:
        return True
volwassen = filter(myFunc, leeftijd)
for x in volwassen:
    print(x)
```

Resultaat: 24  
39  
47  
65

### Keuzestructuur IF statement

```
if <voorwaarde 1>:
    <programmeerinstructie(s)>
elif <voorwaarde 2>:
    <programmeerinstructie(s)>
elif <voorwaarde 3>:
    <programmeerinstructie(s)>
else:
    <programmeerinstructie(s)>
```

### For Loop

```
# herhaling basis
for i in range(n):
    loop <programmeerinstructie(s)>

# herhaling in rij objecten
for <variabele> in <rij objecten>:
    <programmeerinstructie(s)>

# herhaling met string
for <variabele> in <string>:
    print(<variabele>)
```

### While Loop

```
while True: # altijd
    gebruikers_invoer = ("Geef een getal: ")
    getal = int(gebruikers_invoer)
    print ('Het kwadraat van het getal is: ', getal ** 2)
```

### Maken van een functie

```
def optellen(x, y, z):
    a = x+y
    b = x+z
    c = y+z
    print(a,b,c)
optellen (1, 2, 3)
Resultaat: 3 4 5
```

### Lijsten

```
mylist = list((2,3,5))           #maak een lijst
print (mylist[0])               #selecteert het eerste onderdeel en toont dat
print (len(mylist))             #toont de lengte (3)
mylist.append(3)                 #voegt een element toe achteraan de lijst
mylist.remove(1)                 #verwijdert een element van de lijst
```

Andere mogelijke methoden bij het gebruik van een lijst:

clear(), copy(), count(), extend(), index(), insert(), pop(),reverse(), sort()

## BIJLAGE 4

# OVERZICHT SQL-INSTRUCTIES

Alles tussen [ ] is niet verplicht.

| betekent 'of'

... betekent '1 of meer'

In te vullen gegevens staan tussen < >

Query's hoeven bij het examen niet te worden afgesloten met ;

### Basisstructuur Query

---

#### Selecteren

SELECT [DISTINCT] <kolomnaam[,...] en/of functies> [geen dubbele rijen]

FROM <tabellen>

[ WHERE <voorwaarde[n]> ]

[ ORDER BY <sorteer-kolomme[n]> [ASC|DESC] |rangnummer uit SELECT ]

[ GROUP BY <groepeer-kolomme[n]> ]

[ HAVING <groep-voorwaarde[n]> ]

#### Kolom of tabel hernoemen met een alias

SELECT <langekolomnaam> AS <kortekolomnaam>

SELECT <x.kolomnaam[,...]>

FROM <tabelnaam> AS <x[,...]>

#### Tabellen koppelen

FROM <tabel1> INNER JOIN <tabel2> ON <tabel1.kolomnaam = tabel2.kolomnaam>

#### Creëren

CREATE TABLE <tabelnaam>

(<kolomnaam> <gegevenstype> [NOT NULL] [,...]

[ PRIMARY KEY (<kolomnaam>) [,...]])

#### VWO

```
[ FOREIGN KEY (<kolomnaam>) [(,(<kolomnaam>) ...)] ),  
[ REFERENCES <tabelnaam> (<kolomnaam>) ] )
```

#### Kolommen

<kolomnaam> | <tabelnaam>.<kolomnaam> | \* | functie

#### Gegevens

<gegevenstype> CHAR(1) | DATUM | DEC(t,d) | INT | SMALLINT zijn standaard SQL-typen

#### Wijzigen

UPDATE <tabelnaam>

SET(<kolomnaam>) = <waarde>

[ WHERE <voorwaarde [,...]> ]

#### Invoegen

INSERT INTO <tabelnaam> [(kolomnaam[,...])]

VALUES (<waarde> [,...])

### Verwijderen

DROP TABLE <tabelnaam>           verwijdert hele tabel inclusief structuur

DELETE FROM <tabelnaam>  
[ WHERE <voorwaarde [,...]> ]   verwijdert één, meerdere of alle rijen.

### Functies

COUNT(\*)                   geeft het aantal rijen

SUM(<kolomnaam>)       geeft de som van de waarden

AVG(<kolomnaam>)       geeft het gemiddelde van de waarden

MAX(<kolomnaam>)       geeft de hoogste waarde van de waarden

MIN(<kolomnaam>)       geeft de laagste waarde van de waarden

### Vergelijken /logische operatoren

=, <, >, <=, >=, of <> om te vergelijken

BETWEEN waarde1 AND waarde2  
vanaf eerste waarde1 tot en met de tweede waarde2

NOT, AND, of OR om voorwaarden om te keren en te combineren

LIKE ? voor één willekeurige letter<sup>1</sup>

\* voor willekeurig aantal letters<sup>2</sup>

IS NULL om te testen of een veld leeg is

IS NOT NULL om te testen of een veld ingevuld is

### Sorteren

ORDER BY <kolomnaam [,...]> ASC | DESC

ORDER BY rangnummer van de kolom uit SELECT

### Subquery

WHERE <kolomnaam> IN (<subquery>)

WHERE [NOT] EXISTS (<subquery>)

---

1 In sommige SQL varianten \_

2 In sommige SQL varianten %

## BIJLAGE 5 ARTEFACT

Voor het mondeling college-examen breng je een zelfgemaakt artefact mee, waarover je een presentatie geeft. Het artefact moet werkend worden getoond tijdens dit examen. Het artefact moet betrekking hebben op een of meer domeinen uit het [examenprogramma](#).

Je vertelt over het productieproces en het functioneren (code) van dit artefact en demonstreert de werking ervan. Eventueel gebruikte code dient in tweevoud afgedrukt aangeleverd te worden, zodat de examinatoren de code kunnen beoordelen. De presentatie mag maximaal vijf minuten duren. Vervolgens stellen de examinatoren gedurende maximaal vijf minuten vragen naar aspecten van het artefact die te maken hebben met informatica.

Voorbeelden van artefacten zijn:

- een zelfgebouwde (geprogrammeerde) robot,
- een zelfgemaakt creatief of slim object gemaakt met behulp van een Arduino,
- een in combinatie met een Raspberry Pi werkend systeem waarbij sensoren en/of actuatoren een rol spelen of een ander vergelijkbaar object,
- een zelfontwikkelde originele game,
- een eigengemaakte website (dient online te staan),
- een zelfontwikkelde app,
- een artefact waarin meerdere aspecten uit diverse domeinen uit het examenprogramma worden gebruikt.


# COLLEGE VOOR TOETSEN EN EXAMENS


Het College voor Toetsen en Examens is namens de overheid verantwoordelijk voor de kwaliteit en het niveau van de centrale examens en toetsen in Nederland. Het heeft verschillende examens en toetsen onder zijn hoede.

[cvte.nl](http://cvte.nl)

## SAMEN BOUWEN WE AAN GOEDE TOETSEN EN EXAMENS

 **Toetsen primair onderwijs:** doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen. Vergelijkbaarheid van doorstroomtoetsresultaten en kwaliteitsbewaking van doorstroomtoetsen en leerlingvolgsystemen.  
[Cvtetoetsenpo.nl](http://Cvtetoetsenpo.nl)

 **Centrale examens voortgezet onderwijs:** het centrale deel van de eindexamens vmbo, havo of vwo. Het diploma geeft toegang tot passend vervolgonderwijs.  
[Examenblad.nl](http://Examenblad.nl)

 **Staatsexamens voortgezet onderwijs:** examens voor iedereen die individueel of op vso-scholen niet in staat is via het regulier voortgezet onderwijs examen af te leggen.  
[Staatsexamensvo.nl](http://Staatsexamensvo.nl)

 **Centrale examens middelbaar beroeps- onderwijs:** centrale examens Nederlandse taal en Engels voor studenten in het mbo. De uitkomst is onderdeel van het mbo-diploma.  
[Examenbladmbo.nl](http://Examenbladmbo.nl)

 **Staatsexamens Nederlands als tweede taal:** examens Nederlandse taal voor iedereen die Nederlands niet als moedertaal heeft. Het diploma toont aan dat het Nederlands voldoende is voor werk of opleiding.  
[Staatsexamensntz.nl](http://Staatsexamensntz.nl)